

УДК 378.015.311

І.С. Сідорова, м. Вінниця, Україна / I. Sidorova, Vinnytsia, Ukraine
e-mail: sidorova_ira78@rambler.ru**ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ ДУХОВНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТЬОГО ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА**

Анотація. Статтю присвячено проблемі формування естетичної культури майбутніх учителів-музикантів. Розглянуті та проаналізовані різні трактування поняття «естетична культура». Естетична культура особистості передбачає знання законів краси, здатність естетично сприймати навколишній світ, прагнення до естетичного зовнішнього вигляду, культури побуту, утвердження прекрасного в людині, природі та художніх творах.

Визначаються зміст та роль досліджуваного явища в сучасній системі освіти. Висвітлено погляди видатних педагогів минулого і сучасності на роль мистецтва в естетичному вихованні. Сильний зв'язок з мистецтвом впливає на духовний світ студентів, формує власне відношення до музики як елемента загальної культури. Сучасні культурні тенденції відроджують традиційну роль мистецтва як шлях до піднесення почуттів і думок.

На основі аналізу теоретичних джерел уточнено сутність поняття естетична культура студентів педагогічних університетів. Доведено, що естетична культура є необхідним складником педагогічної культури вчителя-музиканта та одним із показників його професійної компетентності.

Ключові слова: естетичне виховання, мистецтво, естетичний досвід, вчитель, культура, художньо-естетичне середовище, естетична культура студентів педагогічних університетів.

The aesthetic culture in the context of spiritual position of future teacher-musician

Annotation. The article is dedicated to the problem of the aesthetic culture development of future teachers-musicians. Different points of view about «aesthetic culture» were examined and analyzed. The aesthetic culture of personality involves knowledge of the laws of beauty, the ability to perceive the world aesthetically, and aesthetic aspirations in appearance, culture of life, in a statement of beauty in the person, nature and works of art.

The content and role of the investigated phenomenon in the modern system of education is showed. The thoughts of famous former and contemporary pedagogues also shed light on the role of art in the development of aesthetic outlook. Modern culture tends to revive the traditional role of art as the guide of lofty sentiments and thoughts. Close connection with art influenced the spiritual world of students, formed personal attitude to music as constituent of global culture.

Based on the theoretical resources it is analyzed and clarified the importance of students' aesthetic culture of pedagogical universities. It is proved that aesthetic culture is an essential component of pedagogical culture of a teacher-musician and one of the indexes of his professional competence.

Key words: aesthetic education, art, aesthetic experience, teacher, culture, art-aesthetic, students' aesthetic culture of pedagogical universities.

Постановка проблеми. В становленні людської індивідуальності, розвитку духовності студентської молоді як однієї з продуктивних соціальних верств населення особливу роль відіграє естетична культура. Культурний стан студентства є особливо актуальним питанням сьогодення. Складність його розв'язання полягає в тому, що навколишнє соціальне й культурне життя мало надає стимулів до виявлення естетичного досвіду, а навпаки, часто сприяє орієнтації на антикультурні цінності.

У цьому контексті особливо важливим є формування естетичної культури майбутніх учителів мистецьких дисциплін, зокрема педагогів-музикантів, адже рівень естетичної культури є одним із показників їхньої професійної компетентності, від якої залежить формування духовного світу учнів, розвитку свідомості й самосвідомості підростаючого покоління. Для модернізації освітнього простору потрібні фахівці, які б у своїй педагогічній діяльності послуговувалися не тільки професійними знаннями, а й вміло використовували засоби естетико-виховного впливу. З огляду на це, педагогічному колективу необхідно переглянути основні засади, форми і методи розвитку

естетичної культури студентів педагогічних університетів.

Аналіз наукових досліджень з даної проблеми.

Естетичну культуру як важливий чинник формування духовного світу особистості вивчали видатні філософи, серед яких А. Зись, М. Каган, М. Киященко, О. Лармін, М. Овсянніков, Л. Печко, В. Скатерщikov, Л. Столович та інші. Значним є внесок педагогічної науки в дослідження формування естетичної культури особистості. Цю проблему розглянуто та проаналізовано у працях низки дослідників (А. Арнольдов, М. Бахтін, Ю. Борев, І. Зязюн, Ю. Лукін, М. Овсянніков, І. Підласий, Н. Полетаєва, І. Харламов та ін.), які у своїх наукових доробках порушували питання про універсальний та унікальний характер естетичної культури й естетичного виховання. Естетичну культуру як невід'ємний елемент педагогічної культури вчителя досліджували М. Верб, В. Гриньова, Д. Джола, Н. Крилова, Г. Падалка, О. Сисоева, Г. Тарасенко та інші. У їхніх наукових роботах розкрито взаємозв'язок педагогічної та естетичної культури, доведено особливий вплив останньої на ефективну професійну діяльність вчителя.

Метою статті є з'ясування сутності поняття «естетична культура майбутнього педагога-музиканта».

Виклад основного матеріалу. Поняття «естетична культура» трактоване у науковій літературі не однозначно. Відмінності в поглядах і методологічних позиціях науковців, складність і багатоплановість цього явища сприяють виникненню у психолого-педагогічній літературі різних підходів до окреслення його сутності.

Наукою доведено, що культура кожної людини створюється в ході засвоєння нею культури суспільства і, передовсім, оволодінням культурними цінностями певної епохи, певного народу. Через індивідуальні риси людини завжди можна розпізнати риси загальні, соціальні. Тому естетичну культуру особистості необхідно тлумачити як своєрідне віддзеркалення естетичних надбань певного суспільства. Естетична культура особистості відтворює естетичну культуру окремої нації та суспільства, характеризує рівень розвиненості естетичної свідомості, здатність та потребу естетично сприймати дійсність. Із упевненістю можна стверджувати, що естетична культура охоплює різні сфери життєдіяльності людей: предметно-виробничу практику, наукову діяльність, фізичну культуру, сферу спілкування, мову, мистецтво.

Низка науковців аналізує естетичну культуру особистості як категорію, яка позначена розвиненістю певних елементів естетичної свідомості, а саме: наявність сформованого естетичного почуття, особливої емоційної чутливості до прекрасного в мистецтві, природі, праці, громадському житті, поведінці людини (Н. Савін); певний рівень розвиненості смаків, що поєднують в собі діапазон почуттів, об'єм знань і усвідомлених дій, спрямованих на задоволення свого інтересу, своєї потреби (В. Безрукова); свідомість (почуття, смаки, ідеали, потреби, інтереси), культуру тіла (тілесна гармонія), культуру мови, рухів, жестів, міміки тощо (Л. Столяренко); розвиток здібності повноцінного сприйняття й правильного розуміння прекрасного в мистецтві й житті, вироблення естетичних понять, смаків, ідеалів, а також розвиток творчих задатків і обдарувань у галузі мистецтва (І. Харламов).

В. Сластьонін пов'язує формування естетичної культури з цілеспрямованим розвитком здатності повноцінно сприймати й правильно розуміти прекрасне в мистецтві й дійсності, передбачаючи створення системи художніх уявлень і поглядів, забезпечуючи виникнення почуття насолоди від того, що є естетично цінним [7].

Значна група дослідників (М. Верб, М. Киященко, М. Лейзеров, В. Ліпський, І. Підласий, Г. Пірадов, Я. Сопіна та ін.) вказує на інтегральний характер естетичної культури, яка стосується всіх царин життєдіяльності людини. Зокрема М. Верб визначає естетичну культуру як інтегральне особистісне утворення, сукупність якостей, властивостей, що

уможливають повноцінне сприйняття прекрасного й участь у його продукуванні. Науковець впевнена, що сутність цього феномена полягає у засвоєному об'ємі стереотипів ставлення до краси, у готовності й здатності до художньо-естетичного сприйняття і творчості [1, с. 3-10].

І. Підласий укажує на те, що естетична культура є критерієм естетичної вихованості особистості й пов'язує її формування з «естетичними (художніми) справами», основною метою яких є розвиток естетичного ставлення до життя: праці, громадської діяльності, природи, мистецтва та поведінки. Естетичне виховання покликане сприяти формуванню естетичних понять, оцінок, смаків, суджень, ідеалів, потреб та здібностей [8]. В. Ліпський досліджує естетичну культуру як поєднання почуттів, смаків та ідеалів, які матеріалізуються в процесі перетворення світу за законами краси, як культуру чуттєвого освоєння й перетворення світу згідно зі створеними й визначеними суспільством можливостями для максимального виявлення особистісних сил людини, тому естетична культура має конкретно-історичний характер [4].

У працях низки дослідників (Л. Коган, Ю. Лукін, В. Скатерщikov, У. Суна та ін.) до поняття естетичної культури долучають сукупність естетичних і художніх цінностей, засоби оволодіння ними, а також творчість, наслідком якої є створення нових цінностей. Ці автори визначають естетичну культуру як якісний стан і процес естетичного освоєння дійсності, підкреслюють роль творчої діяльності, яка перетворює особистість із об'єкта в суб'єкт культури. Такий підхід уможливує розгляд естетичної культури особистості як сукупності властивостей, які формуються у процесі активного освоєння морально-естетичних і художніх цінностей суспільства. Ці властивості визначають естетичну свідомість і поведінку особистості та сприяють її естетичній творчості.

Такі науковці, як І. Зязюн, Н. Миропольська, Л. Хлебнікова поняття «естетична культура» трактують як поєднання естетичних цінностей, створених людством на конкретно-історичному етапі розвитку [2, с. 13].

Отже, естетична культура особистості є складним якісним утворенням, що передбачає знання законів краси, здатність естетичного сприйняття навколишнього світу, естетичні прагнення в зовнішньому вигляді, культурі побуту, в утвердженні прекрасного в людині, природі, речах та художніх творах.

Тепер щодо до проблеми формування естетичної культури майбутніх учителів. Питання про естетичну культуру особистості вчителя порушено у працях багатьох вітчизняних педагогів (А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький та ін.). Так, В. Сухомлинський вважав вчителя найважливішою виховною силою, називав його художником, поетом педагогічного процесу, музикантом, який грає на

найбагатшому інструменті – людських душах [10, с. 14]. Духовно-естетична культура, на думку В. Сухомлинського, – це невід’ємна умова педагогічної майстерності вчителя. Серцевиною естетичної культури педагога він вважав естетичне сприйняття, тонке бачення навколишнього світу, тобто здатність пізнавати його розумом і серцем [10]. Кredo педагогічної діяльності для науковця – це здатність повірити в кожного вихованця як людину, не вичерпуватися духовно перед дітьми, віддавати їм своє серце.

Зазначимо також, що естетична культура вчителя є необхідною складовою його педагогічної культури. Низка наукових досліджень (М. Верб, Л. Дементьєва, Н. Крилова, Г. Петрова, Г. Тарасенко та ін.) присвячено саме взаємозв’язку естетичної і педагогічної культури вчителя. В умовах навчально-виховного процесу педагогічна культура є проявом високого рівня духовного розвитку вчителя, його професійної майстерності, культури поведінки та загальної культури. Л. Дементьєва вважає, що естетична культура вчителя, функціонуючи у структурі педагогічної культури, є опосередкованою естетичною культурою суспільства, і «водночас впливає на всі аспекти самої педагогічної культури, надає в її розпорядження власні естетичні засоби» [3, с. 58]. Це значить, що від рівня естетичного розвитку вчителя залежить його педагогічна культура.

Педагогічна культура є творчістю. А цілісність і гармонійність педагогічної культури, значною мірою залежить від ролі, яку відіграє в ній естетична культура, від того, наскільки вона функціонує, залежить ступінь розвиненості естетичних смаків, оцінки педагога в професійній діяльності.

Про естетичну культуру вчителя, що є важливим складником загальної педагогічної культури, йдеться в дослідженні С. Мельничука. Він стверджує, що вчитель високої естетичної культури повинен мати чіткі уявлення про естетичні форми пізнання; розуміти естетичну сутність явищ дійсності та мистецтва, уміти цю сутність донести до учня; володіти вміннями виокремлювати специфічні естетичні можливості в кожному навчальному предметі; чітко уявляти необхідний мінімум естетичних знань і навичок, яким повинен оволодіти учень кожного класу, і визначати рівень естетичної вихованості; володіти навичками організації індивідуальної і колективної естетичної діяльності учнів; мати певний рівень підготовки до художньо-естетичної діяльності у різних галузях [5, с. 9]. З огляду на ці міркування вважаємо, що показниками високого рівня естетичної культури вчителя, зокрема вчителя музичного мистецтва, мають бути достатні естетичні знання та уявлення, уміння використовувати їх в різних мистецьких дисциплінах, здатність передати естетичний досвід своїм учням, організаційні навички художньо-естетичної діяльності у школі.

У своїй науковій роботі М. Верб, при розгляді взаємозумовленості педагогічної і естетичної культури вчителя, виокремлює такі естетичні якості, які впливають на професійну готовність і педагогічну майстерність педагога. Це такі компоненти педагогічної культури, як: 1) науково-естетична освіченість; 2) система ціннісних орієнтацій в естетиці й мистецтві; 3) емоційна сприйнятливості до краси; 4) набір художньо-творчих здібностей, які уможливають внесення естетичних аспектів у різні види діяльності [1, с. 3-10]. Отже, педагогові необхідно мати різнобічні естетичні інтереси, потреби, смаки, ідеали, виробляти вміння відрізняти істинні духовні цінності від уявних, давати їм правильну оцінку.

Підсумовуємо: одним із найважливіших елементів педагогічної культури педагога-музиканта є, безумовно, естетична культура, високий рівень якої якісно впливає на його педагогічну майстерність, на успішну професійну діяльність та прикрашає дії в інших галузях життєдіяльності.

Вартими уваги вважаємо результати досліджень, де розглянуто сутність естетичної культури студентів (С. Гаткова, Н. Крилова, М. Нечепоренко, Л. Печко, Я. Сопіна, У. Суна та ін.). Формування естетичної культури студентів дослідниця С. Гаткова розкриває через організацію творчих самодіяльних об’єднань. Оволодіння естетичною культурою студентів в об’єднаннях є творчим процесом і передбачає активність студента, процес і результати естетичної діяльності якого повинні бути особистісно вагомими, сприяти творчому самовираженню, викликати творчу напругу сил і емоційне переживання. Я. Сопіна трактує естетичну культуру майбутніх учителів як особистісне інтегроване утворення, структурними компонентами якого є естетичні знання, естетична свідомість, естетична діяльність, професійно-педагогічна підготовка до естетико-виховної діяльності в школі [9, с. 173].

Поняття «естетична культура» охоплює наявність здатності сприймання й розуміння прекрасного в мистецтві або сукупність художніх цінностей та засоби оволодіння ними. За таких умов розвиток естетичної культури передбачає художнє виховання особистості.

У розвитку естетичної культури особистості особливе значення відіграє саме художнє виховання, що в широкому розумінні слова означає «ознайомлення з провідними ознаками мистецтва, творами, митцями, наявність творчого уміння, спрямованого на створення окремих взірців мистецтва...» [6, с. 7]. Опанування естетичних знань, ознайомлення з різними видами мистецтва, уміння виконувати найпростіші мистецькі дії можуть ефективно впливати на професійно-педагогічну майстерність майбутнього вчителя-музиканта.

Художня культура, яка є частиною естетичної культури, існує і функціонує під впливом останньої.

Проте й саме мистецтво може впливати на естетичну культуру, будучи життєвим орієнтиром, відтворюючи найвищі ідеали (А. Буров, В. Ванслов, А. Зись та ін.). На відміну від естетичної культури, яка створюється стихійно і є компонентом усіх інших видів діяльності, художня культура формується свідомо й реально є особливою, автономною сферою діяльності, де естетичні цінності створюються свідомо і є її важливим й обов'язковим компонентом. Остання – є здобутим у навчально-виховному процесі результатом, який втілений у відповідному чи певному рівні свідомості, художніх умінь, стані художньо-творчого розвитку [6, с. 8].

Отже, у співвідношенні художньої та естетичної культури, остання тлумачиться як категорія, що включає елементи художньої культури і впливає на усі сфери життєдіяльності людини. Художня культура існує автономно й передбачає обов'язкове й свідоме створення естетичних і духовних цінностей.

Разом з тим функціональність естетичної культури полягає в тому, що вона є основою творчості в системі усієї людської діяльності. Сутність загальної естетичної культури особистості, на думку М. Нечепоренко, полягає в тому, щоб акумулювати в собі елементи всіх складників розвитку людини та виявлятися як у розумовій і фізичній діяльності, так і в моральному, трудовому, валеологічному процесі, водночас об'єднуючи й гармонізуючи їх [6, с. 9-10]. Отже, естетична культура пронизує та об'єднує усі форми життєдіяльності людини.

Література:

1. Верб М. А. Взаимосвязь эстетической и педагогической культуры будущего учителя / М. А. Верб // Проблемы эстетического образования и воспитания студентов педагогических институтов. – Свердловск, 1981. – С. 3–10.
2. Виховання естетичної культури школярів : Навч посібник / І. А. Зязюн, Н. Є. Миропольська, Л. О. Хлебнікова та ін. – К. : ІЗМН, 1998. – 156 с.
3. Дементьева Л. Е. Об эстетической культуре учителя / Л. Е. Дементьева // Эстетическое воспитание молодежи : Проблемы и опыт / Под ред. В. А. Салеева. – М., 1986. – С. 55-58.
4. Липский В. Н. Эстетическая культура и личность / В. Н. Липский. – М. : Знание, 1987. – 128 с.
5. Мельничук С. Г. Формування естетичної культури майбутніх вчителів (історико-педагогічний аспект, 1860-1970 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / С. Г. Мельничук. – АПН Укр., Інстит. педагогіки. – К., 1995. – 197 с.
6. Нечепоренко М. В. Формування естетичної культури студентів класичних університетів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. В. Нечепоренко. – Харків. нац. пед. ун-т ім. Т. С. Сковороди. – Х., 2005. – 23 с.
7. Педагогика : Учеб. пособие для студ. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – М. : Школа–Пресс, 1998. – 512 с.
8. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : Учебник для студ. пед. вузов : В 2 кн. / И. П. Пирадов // Кн. 2. : Процесс воспитания. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 256 с.
9. Солина Я. В. Формирование эстетической культуры студентов музыкально-педагогических факультетов : дис. канд. ... пед. наук : 13.00.04 / Я. В. Солина ; Запорож. обл. инст. последиплом. пед. образования. – Запорожье, 2002. – 196 с.
10. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа : Избр. произв. в 5-ти томах / В. А. Сухомлинский. – Киев : Рад. школа, 1980. – 410 с.

Узагальнюючи вищесказане інтерпретуємо поняття естетичної культури майбутніх педагогів-музикантів як інтегративну, динамічну особистісну характеристику, що виявляється у здатності й умінні повноцінно сприймати прекрасне в мистецтві й дійсності та прагненні створювати й використовувати естетичні цінності у власній професійно-педагогічній діяльності, доносити культурні цінності, їхню духовну, естетичну, художню вагомість до учнів.

Можна стверджувати, що естетична культура органічно входить у структуру духовної культури вчителя, що відображається у його здатності грамотно сприймати та аналізувати різноманітні естетичні явища, умінні адекватно їх оцінювати, планувати й організовувати педагогічну діяльність згідно з естетичними нормами суспільства.

Висновки. Отже, вивчаючи проблему естетичної культури майбутнього вчителя-музиканта, акцентуємо увагу на її важливій ролі у професійній педагогічній діяльності; на залученні студентів до творчого процесу, естетичної діяльності; на вивченні художньої культури, духовних надбань, хорової музики; орієнтації на народні цінності та національну музичну культуру.

Таким чином, питання естетичної культури студентів розглядаються у взаємозв'язку з професійною підготовкою майбутніх вчителів музичного мистецтва, формуванням естетичних якостей, вихованням засобами мистецтва, з організацією позааудиторної діяльності зі студентами.